

KASB-HUNARGA OID XALQ MAQOLLARINING KASB-HUNAR DOIRASIDA TASNIFI

Bobojonova Dilnoza Oxunjonovna

Osiyo xalqaro universiteti

“Pedagogika psixologiya” kafedrası o’qituvchisi

E-mail: bobojonovadilnozaoxunjonovna@oxu.uz

Annotatsiya: Maqol arabcha soʻzdan olingan boʻlib, “soʻz” yaʼni “otalar soʻzi” deb atasak ham boʻladi. Maqol ibratli soʻzdir. Shunday soʻzki, soʻzga husn beradi, fikrni tushunib olishni osonlashtiradi. Shuning uchun ham maqol odamlar nutqida har doim ham qoʻllaniladi. Kimki uni koʻp ishlatsa, oʻshaning nutqini diqqat bilan eshitadilar.

Kalit soʻzlar: maqol, kasb-hunar, zargarlik, dehqonchilik, kosibchilik, ovchilik, chilangarlik, suvoqchi.

Maʼlumki, maqollar xalqning maʼnaviy madaniyati, urf-odati, kasbi, turmushi bilan bevosita bogʻliq boʻlib, qisqa, ixcham, maʼno jihatidan salmoqdor birliklar sifatida har bir davr ruhiga mos keladi. Chunki hozirgi mustaqillik, milliy qadriyatlarning tiklanish davri soʻzlovchidan tilni, ayniqsa, davlat tili maqomiga ega boʻlgan oʻzbek adabiy tilini chuqur egallashni, fikrni ixcham, asosli, obrazli va taʼsirchan shaklda ifodalashni taqozo etadi. Bu esa publisistik va badiiy matnlarda faol qoʻllanuvchi maqollarning lingvistik tadqiqiga oid ilmiy tadqiqotlarning hozirgi vaqtda dolzarb va muhimligidan dalolat beradi.

Kasb – kishining mehnat faoliyati, doimiy mashgʻuloti turi, muayyan ish turini beradigan bilim, mahorat, tajribani talab etadi. Kasblar, odatda, shaxsning asosiy tirikchilik manbai hisoblanadi. Xalq xoʻjaligining turlicha ishlab chiqarish tarmoqlarida xalqimizning asrlar boʻyi qilib kelgan ijodiy mehnati jarayonida yaratilgan va yaratilayotgan bir qancha kasb-hunar turlari mavjud. Jumladan:

IX – X asrlarda Movarounnahr va Xorazm aholisining asosiy qismi sugʻorma dehqonchilik bilan shugʻullanar edi. Sugʻorish tarmoqlari vositasida sugʻorilib obod etilgan serunum vohalarda gʻallakorlik, sholikorlik, paxtachilik, sabzavotchilik, polizchilik va bogʻdorchilik yuqori darajada rivoj topgan edi. Voha hududlarida paxtachilik katta oʻrinni egallagan. Qolaversa, bogʻdorchilik madaniyati yuksak darajada rivojlangan. Xalqimizda qadimdan sabzavot va poliz ekinlari ham serob boʻlib, qovunlari nihoyatda shirali boʻlgan. Mamlakatda dehqonchilik xoʻjaligini rivojlantirishga juda katta ahamiyat berilgan. Qadimdan chorvachilikka alohida eʼtibor berilgan. Mamlakatning dasht va togʻoldi yaylovlarida qoʻy va echkilar, yilqilar va tuyalar boqilgan. Qishloqlarda qoramollar behisob boʻlgan. Chorvachilik mamlakat aholisini taʼminlabgina qolmasdan, xoʻjalikning hamma sohalari uchun ot-ulovlar ham yetkazib bergan.

Qadimdan yurtimiz shaharlarida toʻqimachilik, kulolchilik, chilangarlik, miskarlik, zargarlik, shishasozlik va duradgorlik kabi kasb-hunarlar rivoj topgan. Ushbu holat esa, shubhasiz, shaharning qiyofasini tubdan oʻzgartirgan. Savdo-sotiq jonlangan, boshqa mamlakatlar bilan aloqalar yoʻlga qoʻyilgan. Turli xil hunarmandchilik tarmoqlarining rivojlanishi natijasida katta-katta gumbazli toq-u ravoqli va peshtoqli imoratlar, ustaxonalar, masjid, madrasa, maqbara, xonaqoh va karvonsaroylar qad koʻtargan. Shaharlar esa oʻnlab hunarmandchilik markaziga aylanib borgan. Bundan tashqari qogʻoz ishlab chiqarish, koʻnchilik mahsulotlari, charm mollari ishlab chiqarish sohasi, kumush va qoʻrgʻoshin konlari, zarbxonalar ham faoliyat koʻrsatgan.

Hunarmandchilik sohasining taraqqiyoti natijasida boshqa davlatlarga diplomatik vakillar yuborilib, narsa-buyumlar ayriboshlangan. Yurtimizda yetishtirilgan boʻz, kiyim-kechak, qilich, egar-jabduq, idishlar, zargarlik buyumlari, dori-darmon, quruq meva kabi mollar olib borilgan.

Shaharlar kengayib, hunarmandchilik, tijorat, maʼrifat, ilm-fan hamda madaniyatning markaziga aylandi. Hunarmandchilikning turli tarmoqlari rivoj topib, qoʻli gul mohir hunarmandlarning nozik did va ijodiy mahorati bilan yasagan buyum-u asboblari hamda zeb-ziynatlari oʻziga xos yuksak sanʼat asari darajasiga yetgan. Sugʻorma dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilikning taraqqiyoti oʻz navbatida ichki va tashqi tijoratning kengayishiga, tashqi bozor bilan olib borilgan aloqalarning mustahkamlanishiga olib kelgan. Mashaqqatli mehnat, dehqonchilikning barokati, rohat-u uqubati, yerga egalik qilish munosabatlari xalqimizning turmush tarziga kuchli taʼsir koʻrsatib, insonlarda pok vijdon, sabr-qanoat qilish odobini shakllantirgan. Qadimdan oʻzbek milliy hunarmandchiligi sayqallanib, yanada rivoj topib kelmoqda. Xonlik, amirlik davrida ham hunarmandlarning alohida mahallalari boʻlgan. Kulolchilik, dehqonchilikdan tortib boʻyoqchilik-boʻzchilikkacha mavjud boʻlgan kasblar hozir avlodlar tomonidan foydalanib kelinmoqda.

Temirchi – temirni bolgʻalab, undan turli buyumlar yasaydigan usta.

Temirchilik – 1. Kasb oti. Temirchilik bilan roʻzgʻor tebratmoq. 2. Temirchilarning doʻkon yoki ishxonalari oʻrnatilgan rasta.

Tegirmonchi – tegirmon egasi, xoʻjayini yoki tegirmonda ishlaydigan kishi.

Yuqorida nomlari tilga olingan kasblar bilan bogʻliq quyidagi maqollar mavjud:

1. Temirchi boltaga yolchimas,

Toʻquvchi – xaltaga.

2. Etikdoʻzning etigi yirtiq,

Temirchining teshasi kemtik.

Tabib – 1. Bemorlarni davolovchi mutaxassis, vrach.

2. Zamonaviy meditsina ilmidan bexabar boʻlgani holda bemorlarni ishontirib, ularni bilar-bilmas davolashni oʻziga kasb qilib olgan kishi.

3. Kasb oti.

1. Tabib – tabib emas, boshidan oʻtgan tabib.

2. Avom tabib – ofati jon.

3. Oftob kirmagan uyga tabib kiradi.

4. Bilmas tabib jon olar.

5. Tabib tabib emas, dard koʻrgan tabib.

6. Kasal jonning harakatida, tabib pulning harakatida.

7. Kasal kamaysa tabib kasal boʻladi.

8. Tabibning origʻidan qoʻrq,

Mullaning – semizidan.

.Musiqachilik asosida shakllangan xalq maqollari

1. Karnaychidan nima ketdi, bir puf.
2. Karnaychidan oshnang bo'lsa, qulog'ingga paxta tiq.
3. Epsiz sozanda sozin cho'zar.
4. O'lmagan qo'shiqchi, erinmagan eshikchi.
5. Kuygan – o'lanchi bo'lar, suygan – laparchi.
6. Dutorsiz baxshi bo'lmas, yomonsiz – yaxshi.
7. Karnaychidan qutulaman desang, oldiga borib anor ye.
8. Surnay chalishni bilmaganing ohangi ko'p.

“Sipohi”, “jangchi” leksemalari asosida shakllangan xalq maqollari

Sipoh – 1. Xon, amir saroyida uzoq xizmat qilgan lavozimli kishi, amaldor.

. Jangchi, askar. 3. Shaxmat o'yinida piyodadan katta donalar.

1. Sipohidan oshnang bo'lsa, yoningda boltang bo'lsin.
2. O'qsiz jangchi – qilichsiz qin.
3. Sipohi sirini bildirmas.
9. Ahmoq to'rin bermas.
4. Sipohning boshi ko'prik bo'lsa ham bosib o'tma.
10. 5. Sipohining oshnasi bo'lmas.

6. Sipohi sirin yashirolmas, puchuq - burnin.

7. Dehqon bo'lsang yer boshida bo'l,

Sipoh bo'lsang el qoshida bo'l.

8. Baqa eti go'sht bo'lmas,

Sipohidan do'st bo'lmas.

Xalqimiz qadimdan o'z farzandlarining faqatgina jismoniy jihatdan yetuk va barkamol bo'lishini emas, balki ularning ziyrak, o'tkir xotirali, tez va to'g'ri fikrlovchi inson bo'lishini orzu qilgan. Maqollar xalq donishmandligini ifodalalar ekan, insondagi eng axloqiy sifatlar ma'qullanadigan, ma'naviyat tasdiqlanib, har qanday nuqson, illat qoralanadigan o'ziga xos axloq kodeksi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu malakaviy bitiruv ishini yozish davomida qadim ajdodlarimizdan avlodlarga meros bo'lib qolgan o'zbek xalq maqollarini to'plab, kasb-hunar toifasiga ajratish jarayonida quyidagicha xulosalarga kelindi:

Dehqonchilikka oid maqollar soni – 67 ta.

Tabibchilikka oid maqollar soni – 20 ta.

Musiqachilik kasbiga oid maqollar soni – 21 ta.

“Sipohi”, “jangchi” leksemasi qatnashgan maqollar soni – 15 ta.

“Savdogar” leksemasi qatnashgan maqollar soni – 12 ta.

Tikuvchilik kasbiga oid maqollar soni – 6 ta.

Qassobchilik kasbiga oid maqollar soni – 30 ta.

Dehqonchilik kasbiga oid maqollar soni – 67 ta.

Ovchilik kasbiga oid maqollar soni – 15 ta.

Cho'pon kasbiga oid maqollar soni – 41 ta.

Kosibchilik kasbiga oid maqollar soni – 11 ta.

Bo'zchilik kasbiga oid maqollar soni – 21 ta.

Bo'yoqchilik kasbiga oid maqollar soni – 3 ta.

Kulolchilik kasbiga oid maqollar soni – 10 ta.

Zargarlik kasbiga oid maqollar soni – 17 ta.

Ustachilik kasbiga oid maqollar soni – 18 ta.

Bog'bonchilik kasbiga oid maqollar soni – 5 ta.

Umumiy nom ostida birlashtirilgan kasblarga oid maqollar soni – 16 ta.

Yuqoridagi statistik tahlil natijalariga tayangan holda **“Eng ko'p”** maqollar soni dehqonchilik kasbiga oid (67 ta), **“Eng kam”** maqollar esa bo'yoqchilik kasbiga oid (3 ta) ekanligini aniqladik. O'zbek folklorida qadimdan beri rivojlanib kelayotgan maqollarni turli kasb-hunar guruhiga ajratib, ma'lum ma'noda ba'zi bir bo'shliqlarni to'ldirdik deb o'ylaymiz. Balki, biz nazardan chetda qoldirib ketgan maqollar ham mavjud bo'lishi mumkin. Keyingi ishlarimiz davomida yanada mukammalroq ishlashga harakat qilamiz.

Adabiyotlar:

1. Oxunjonovna, B. D. (2024). OZBEK XALQI TURMUSHI BILAN BOGLIQ KASB-KOR TURLARI (Temirchilik kasb-hunari doirasida).
2. Oxunjonovna, B. D. (2024). TEMIRCHILIK KASB-HUNARIGA OID LEKSEMALARINING XALQ MAQOLLARIDA NAMOYON BO'LISHI.
3. Oxunjonovna, B. D. (2023). MAHMUD QOSHG'ARIYNING «DEVONU LUG'OTIT TURK» ASARI-ILMIY AHAMIYATLI ME'ROS.
4. Oxunjonovna, B. D. (2023). O'ZBEK XALQ MAQOLLARINING AHAMIYATI.
5. Oxunjonovna, B. D. (2024). RESPUBLIKAMIZDA DAVLAT TILI SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHNING AMALIY TAJRIBALARI. *Problems and solutions at the stage of innovative development of science, education and technology*, 1(2), 44-49.
6. Oxunjonovna, B. D. (2024). ISH YURITISHDA TIL MADANIYATI VA SO 'ZLASHUV ODOBINING AHAMIYATI. *Problems and solutions at the stage of innovative development of science, education and technology*, 1(2), 8-1
7. Oxunjonovna, B. D. (2024). RASMIY USLUBDA O 'ZBEK TILI: HUJJAT TURLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI. *Problems and solutions at the stage of innovative development of science, education and technology*, 1(2), 38-43.
8. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILINING ISH YURITISH JARAYONIDAGI AHAMIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO 'NALISHLARI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 52-57.

9. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILIDA ISH YURITISHNI O 'RGATISH JARAYONIDAGI QIYINCHILIKLAR VA ULARNI HAL ETISH USULLARI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 65-71.
10. Oxunjonovna, B. D. (2025). ELEKTRON TIZIMLARDA DAVLAT TILINING QO 'LLANILISHI VA UNING RIVOJI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 17-23.
11. Oxunjonovna, B. D. (2025). MAMLUKATNING TURLI HUDUDLARIDA ISH YURITISHDA DAVLAT TILINING O 'ZIGA XOS QO 'LLANILISHI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 10-16.
12. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILIDA ISH YURITISHNI JORIY ETISHNING AMALIY TAJRIBALARI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 3-9.
13. Oxunjonovna, B. D. (2025). RASMIY HUIJATLARNI TUZISHDA DAVLAT TILIDAGI ANIQ TALABLAR VA STANDARTLAR. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 45-51.
14. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH BO 'YICHA OLIB BORILAYOTGAN SIYOSATNING ISH YURITISH TIZIMIDAGI O 'RNI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 24-30.
15. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILINI ISH YURITISHDA QO 'LLASHNI TARTIBGA SOLUVCHI QONUN VA ME'YORIY HUIJATLAR. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 31-37.
16. Oxunjonovna, B. D. (2025). DAVLAT TILIDA RASMIY USLUBNING O 'ZIGA XOSLIGI VA UNING TO 'G 'RI QO 'LLANILISHI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 58-64.
17. Oxunjonovna, B. D. (2025). ISH YURITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA DAVLAT TILINING INTEGRATSIYASI. *Prospects for innovative technologies in science and education*, 2(1), 38-44.
18. Oxunjonovna, B. D. (2025). BOYOQCHILIK HAMDA KULOLCHILIK ASOSIDA SHAKLLANGAN O 'ZBEK XALQ MAQOLLARINING TAHLILI. *PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(2), 98-101.
19. Oxunjonovna, B. D. (2024). O 'ZBEK TILIDA ISH YURITISHNING YANGI TEXNOLOGIK IMKONIYATLARI. *Problems and solutions at the stage of innovative development of science, education and technology*, 1(2), 26-31.
20. Bobojonova, D. (2024). OZBEK XALQI TURMUSHI BILAN BOGLIQ MUSIQACHILIK KASB-HUNAR MAQOLLARI TAHLILI. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, 2(9), 553-564.